

СТАН ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ

*М. О. Гаїтова, студентка обліково-фінансового факультету,
Миколаївський національний аграрний університет*

У статті досліджено стан державного боргу, причини його виникнення, напрями подолання. Охарактеризовано розмір боргу на одного українця. Запропоновано напрями щодо ефективного управління державним боргом в Україні

Ключові слова: державний борг, гарантований державою борг, державний бюджет, внутрішній і зовнішній борг, дефіцит бюджету.

Постановка проблеми. Роль та значення такого компонента державних фінансів як державний борг, значно посилюється в умовах ринкової економіки. Гострою фінансовою проблемою є державний борг для України. Державний борг деформує економіку, гальмує розвиток реальних економічних процесів і в кінцевому рахунку не дозволяє ефективно розвиватися країні. Великий тягар лягає на державний бюджет, який характеризується постійною нестачею коштів. Це й зумовлює формування в Україні значної частини внутрішнього боргу, який дедалі більше зростає. Великі розміри внутрішнього і зовнішнього боргу, а також зростання витрат щодо його обслуговування посилює як актуальність самої проблеми державного боргу, так і пошуку напрямів вдосконалення його управління.

Аналіз останніх досліджень. Важливий внесок у дослідження проблеми державного боргу зробили західні економісти: Д. Рікардо, А. Сміт, М. Браунриг, С. Вайнтрауб, Х. Джонсон, О. Екстайн, Дж. Кейнс, А. Лаффер, А. Лернер, Р. Масгрейв, М. Фрідман та інші. Серед російських вчених варто відмітити праці: М. Б. Богачевського, Б. Г. Болдирєва, Л. О. Дробозіної, Л. М. Красавіної, І. М. Осадчої, Ю. М. Осипова, Г. П. Солюса, В. М. Усоскіна та інших. Теоретичні основи державного боргу та питання щодо його управління висвітлюються в працях таких українських вчених, як: О. Д. Василика, А.С. Гальчинського, Г. Н. Климко, В. В. Корнеєва, О. В. Плотнікова, І. Я. Софіщенко, В. М. Суторміна, В. О. Степаненка, та інших. Проте данна тема залишилась актуальною і на сьогоднішній день

Метою написання статті є визначення стану державного боргу в Україні та пропозиції щодо напрямів його подолання.

Виклад основного матеріалу. Існування в ринковій економіці державного боргу є об'єктивним фактором. Держава, прагнучи використати свої економічні і фінансові ресурси з найбільшою ефективністю, допускає дефіцит бюджету, а для його фінансування залучає додаткові кошти на внутрішньому або зовнішньому фінансових ринках. Ці кошти залучаються для використання в державному секторі економіки і їх ефективного трансформування у зростання доходної частини бюджету. Іншими словами

базовою умовою платоспроможності держави є перевищення продуктивності використання позичених коштів над рівнем відсоткових ставок за користування цими позиками. Останнє дає змогу виплатити відсотки за користування залученими коштами, самі позичені кошти і, більше того, отримати додаткові доходи, які можуть бути використані на суспільні потреби.

Державний борг – це загальна сума, на певний момент, непогашених позик, отриманих державою для фінансування дефіциту бюджету та інші визначені законодавством цілі, невиконаних відсотків за обслуговування цих позик, а також наданих гарантій за зобов'язаннями інших державних структур [7].

Відповідно до законодавства України, державний борг є суверенним боргом і являє собою абсолютне й безумовне зобов'язання держави. Держава несе повну відповідальність за ним згідно з умовами випуску державних боргових цінних паперів та укладених кредитних договорів (договорів позики) [1].

Основними причинами виникнення державного боргу є:

- хронічний дефіцит державного бюджету;
- перевищення темпів зростання державних видатків над темпами зростання доходів;
- розширення економічної функції держави;
- циклічні спади в економіці, особливо якщо вони глибокі та тривалі;
- залучення коштів нерезидентів з метою підтримки стабільності національної валюти;
- вплив політичних бізнес-циклів (надмірне збільшення державних видатків напередодні виборів з метою завоювання популярності у виборців, в періоди соціальних конфліктів) тощо.

Державний борг можна класифікувати за різними класифікаційними ознаками. Залежно від сфери розміщення позик розрізняють внутрішній та зовнішній борг. На рисунку 1 зображено динаміку державного боргу України протягом 2007-2016 років.

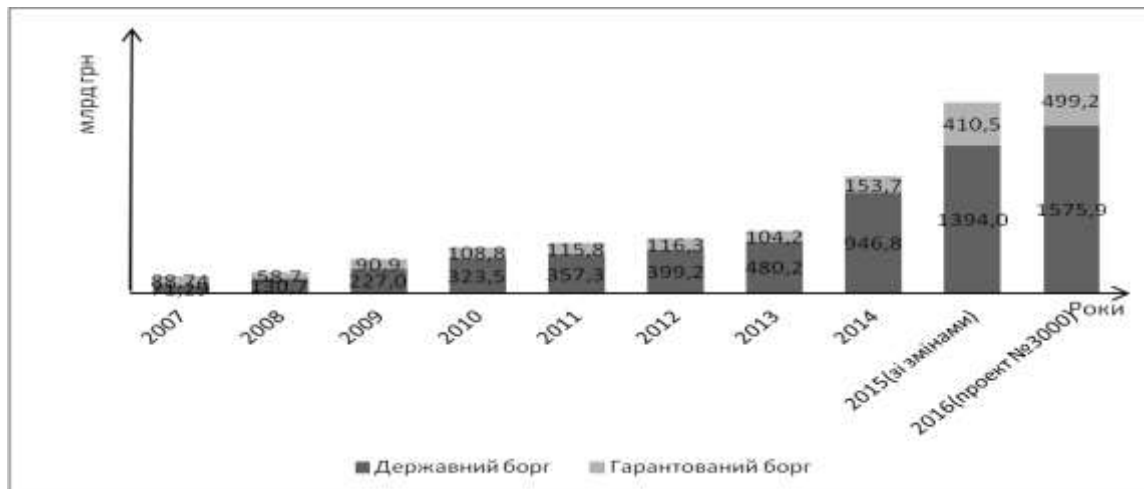

Рисунок 1 – Динаміка державного та гарантованого боргу України протягом 2007-2016 рр.

Джерело: [4]

Відповідно до даних рисунку 1, можна зробити такі висновки, що сума державного боргу України зберігає тенденцію до зростання, так у період з 2007 року по 2016 рік державний борг збільшився майже у 22 рази, а гарантований майже у 6 разів.

Державні внутрішні та зовнішні запозичення здійснюються в межах, визначених законом про Державний бюджет України, з дотриманням граничного обсягу державного боргу. Граничний обсяг державного внутрішнього та зовнішнього державного боргу, граничний обсяг надання гарантій відповідно до вимог ст. 18 Бюджетного кодексу визначаються на кожний бюджетний період законом про Державний бюджет України на поточний бюджетний період чи рішенням про місцевий бюджет [2].

Правове регулювання державного та гарантованого державою боргу в Україні здійснюється відповідно до Конституції України, Бюджетного Кодексу України та інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини, які виникають у зв'язку з погашенням та обслуговуванням державного та гарантованого державою боргу [3].

Державний борг складається із прямого й гарантованого боргів: прямий борг – це загальна сума безумовних боргових зобов'язань країни за отримані та непогашені на визначену дату кредити (позики), які з'являються в результаті державних запозичень; гарантований державою борг – загальна сума боргових зобов'язань суб'єктів господарювання – резидентів України щодо повернення отриманих та непогашених станом на звітну дату кредитів (позик), виконання яких забезпечено державними гарантіями. Залежно від джерел, із яких здійснюються запозичення, державний борг може бути внутрішнім (заборгованість держави всім громадянам чи юридичним особам, які тримають внутрішні державні облігації) чи зовнішнім (запозичення держави на зовнішньому ринку). Управління державним боргом в Україні здійснюється при тісній взаємодії і співпраці Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України, Національного банку України та Державної казначейської служби України, що несуть

відповідальність за розробку та реалізацію ефективної боргової стратегії держави, мета якої – забезпечення фінансової стабільності та боргової стійкості країни.

Щодо етапу державного боргу у 2016 році в Україні, то у квітні 2016 року державний і гарантований державою борг України (зовнішній і внутрішній) в іноземній валюті виріс на 3,57% – до \$ 67350 млн, а в гривні знизився на 7,01% – до 1,42 трлн.

У цілому за січень-квітень 2016 року державний борг у гривні збільшився на 316,6 млрд, а у іноземній валюті зменшився на \$ 2,47 млрд. Основною причиною таких змін у Міністерстві фінансів називають девальвацію гривні, курс якої до березня підвищився, а до кінця квітня трохи знизився, але все одно набагато перевищує той, який був на початок року. Такий борг є важким тягарем для держбюджету при нинішньому складному стані економіки країни. Тому уряд прагне реструктуризувати минулі борги, але також намагається отримати нові кредити, які надаються на вигідних умовах.

У жовтні 2016 року було підписано Меморандум про взаєморозуміння з Євросоюзом щодо надання макрофінансової допомоги Україні у вигляді кредиту на 1,8 млрд євро. Гроші будуть виділені трьома траншами, кожен по 600 млн євро. Очікується, що перша частина надійде вже в червні – вона виділяється без попередніх умов. Друга – наприкінці поточного, а третя – на початку наступного року. Але ці терміни можуть бути відсунуті: дія меморандуму розрахована до кінця 2017, а рішення про надання траншу буде прийматися тільки після аналізу Єврокомісією результатів виконання Україною зобов'язань, включених до меморандум. Терміни кредитів і їх ціна поки не визначені, але як правило, допомога ЄС є більш вигідною для позичальника, ніж кредити МВФ.

Для контролю над використанням цієї допомоги Євросоюз і Україна найближчим часом створять спільну антикорупційну команду. Подібна структура буде вперше створена в країні-одержувачеві допомоги ЄС. До неї увійдуть як українські фахівці, так і дерективи з країн Євросоюзу.

Крім того, 19 травня 2016 року рада директорів Європейського інвестиційного банку ухвалила рішення надати Україні кредит в 400 млн євро, який витратять на розвиток муніципальної інфраструктури. За інформацією банку, загальна вартість проекту оцінюється в 800 млн євро, а партнером по його розробці з боку України виступає Міністерство регіонального розвитку [6].

Варто зауважити, що на кожного українця станом на жовтень 2016 року в Україні припадає понад 1000 доларів боргу іноземним позичальникам і близько 13 000 гривень українським банкам. Крім того, є борги бізнес-структур, за які держава не відповідає, вони складають близько \$60 млрд, але їх наявність впливає на інвестиційний клімат. Що стосується відсотків по кредитах, то по державних позиках вони істотно є нижчими, ніж по комерційних. Так відповідно до Міністерства фінансів: середня процентна

ставка зовнішнього держборгу становить 1,6% річних у валюті, внутрішнього держборгу – 12,1% в гривні. На сьогоднішній день стан державного боргу в доларовому еквіваленті \$65,15 млрд (без урахування відсотків), які треба погасити до 2026 року. З них 2/3, або \$43,4 млрд становить зовнішній держборг, а 1/3 – внутрішній держборг, переважно в гривнях, це близько 550 млрд грн [5].

Одним із напрямів покращення системи управління державним боргом може бути підвищення інвестиційної спрямованості державних позик, оскільки структура державного боргу за напрямками використання залишається вкрай незадовільною. Іншими словами, боргова політика України характеризується переважно бюджетним використанням запозичень, або “проїданням”. Така політика, є безперспективною і суперечить цілям довгострокового розвитку держави. Посилення ж інвестиційної складової дозволило б створити сприятливі умови для економічного зростання та підвищення ефективності залучених коштів. Важливою перешкодою в формуванні ефективної стратегії управління в Україні є відсутність цілісної системи законодавчого забезпечення регулювання витрат з обслуговування і погашення державного боргу.

Слід взяти за мету зниження розміру боргу та сплати процентів перед міжнародними офіційними кредиторами, розробивши стратегію переорієнтації на ринкові джерела запозичень із використанням широкого набору інструментів, випробуваних міжнародною практикою [8].

Висновки. Для того щоб зробити більш досконалою систему державного боргу в Україні, в пріоритеті мають бути такі заходи як: визначення концептуальних засад боргової політики, а також розробка і законодавче закріплення обґрунтованої стратегії залучених коштів та їх використання. Основними напрями цієї стратегії мають бути: підвищене значення внутрішніх державних запозичень; розробка законодавчого забезпечення формування державного та гарантованого державою боргу; необхідно передбачити можливість залучення коштів фізичних осіб за допомогою випуску ощадних облігацій; сприяння внутрішньому розвитку фінансового ринку; надання переваг довгостроковим залученням позик для уникнення перенавантажень при погашенні державних запозичень; встановлення законодавством лімітів на позики із плаваючою відсотковою ставкою та на обсяги позик терміном до одного року; планування державної заборгованості у декілька років, що дозволило б приймати рішення стосовно державних запозичень більш зважено; здійснення жорсткого контролю за цільовими використаними коштами суб'єктів господарювання, які отримані під державні гарантії; зменшення обсягів гарантованого зовнішнього боргу; переорієнтування державної боргової політики на фінансування розвитку експортних і високотехнологічних галузей національної економіки вживання заходів для підвищення кредитного рейтингу боргових зобов'язань України; здійснення пошуку резервів скорочення дефіциту державного бюджету України та напрямів зростання ефективності здійснення видатків,

розроблення енергетичної стратегії, яка б дозволила зменшити залежність від імпорتنих енергоносіїв, а також запровадження системи недержавного пенсійного та медичного страхування, що дозволить скоротити бюджетні видатки.

Список використаних джерел

1. Верховна Рада України: офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua/> – Назва з екрану
2. Казначейська система : підручн. / В. І. Стоян, О. С. Даневич, М. И. Мац. – 3-тє вид. змін. й доп. - К. : “Центр учбової літератури”, 2014. – 868 с.
3. Міністерство фінансів України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/news/borg> – Назва з екрану.
4. Національний банк України: офіційне інтернет представництво [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/control/uk/index>. – Назва з екрану.
5. Сегодня ua. Скільки винна Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukr.segodnya.ua/economics/enews/ukrainskiy-dolzhoz-kak-budem-otdavvat-65-milliardov-dollarov-688625.html> – Назва з екрану
6. Сегодня ua. Старі інові борги України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr.segodnya.ua/economics/enews/starye-i-novye-dolgi-ukrainy-pravitelno-nabiraet-kredity-619331.html> – Назва з екрану.
7. Фінанси : навч. посіб. / С. Л Лондар, О. В. Тимощенко-видавництво “Нова книга” Вінниця, 2009р. – 384 с.
8. Фінансова аналітика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.finalearn.com/lifers-1287-3.html> – Назва з екрану.

M. Gaitova. Status of state debt of Ukraine.

The paper studied the state of the national debt, its causes, the direction of overcoming. Characterized by the amount of debt on one Ukrainian. The directions on the effective management of public debt in Ukraine.

Key words: public debt, government guaranteed debt, state budget, domestic and foreign debt, budget deficit

*Науковий керівник – канд. екон. наук, доцент Лункіна Т. І.
Миколаївський національний аграрний університет*